

ТЕМА 6: КОНФЛІКТИ В ПРАВІ ТА РОЛЬ ЮРИСТІВ У ЇХ ВИРІШЕННІ

Мета: формування системних знань про сутність, види та шляхи вирішення юридичних конфліктів, розуміння ролі юристів у їх розв'язанні, а також розвиток практичних навичок аналізу, управління та врегулювання різних типів конфліктів.

План:

1. Конфлікт як соціальне явище: поняття, види, основні параметри, стадії.
2. Поняття і види юридичного конфлікту. Суб'єкти та учасники юридичного конфлікту.
3. Причини виникнення та стадії розвитку юридичного конфлікту.
4. Стилi вирішення конфлікту.
5. Юридичні засоби розв'язання конфлікту.
6. Інші конфлікти у правовому житті: конфлікт як правова колізія, конфлікт інтересів, моральний конфлікт.

Перелік ключових термінів і понять: конфлікт, юридичний конфлікт, конфліктна ситуація, динаміка конфлікту, конфліктна взаємодія, ескалація конфлікту, деескалація конфлікту, суб'єкти конфлікту, учасники конфлікту, стадії конфлікту, типи конфліктів, компроміс, конкуренція, ухилення, пристосування, співробітництво, медіація, арбітраж, судове врегулювання, колізія правових норм, конфлікт інтересів, цінності, правосвідомість, моральний конфлікт, професійна етика юриста.

1. Конфлікт як соціальне явище: поняття, види, основні параметри, стадії

Конфлікт (від лат. «conflictus» – зіткнення) – це соціальне явище, яке характеризується протистоянням сторін з метою реалізації власних інтересів за умов протидії з боку опонента.

Основні ознаки конфлікту:

- наявність щонайменше двох сторін (опонентів);
- наявність протиріччя (розбіжності в інтересах, цінностях, цілях);
- активне протистояння опонентів (протидія);
- психологічна напруженість;
- негативні емоції стосовно протилежної сторони.

Важливо розуміти, що конфлікт – це не просто розбіжність чи протиріччя, а активна протидія сторін. Протиріччя може існувати тривалий час без переростання у конфлікт, якщо сторони не здійснюють дій, спрямованих на захист своїх інтересів всупереч інтересам іншої сторони.

Класифікація конфліктів здійснюється за різними критеріями:

1. *За сферою прояву:* політичні; економічні; соціальні; юридичні; ідеологічні; сімейні; міжетнічні; міжконфесійні.

2. *За масштабом:* внутрішньоособистісні; міжособистісні; міжгрупові; міжнаціональні; міжнародні.

3. *За наслідками:* конструктивні (функціональні) – сприяють розвитку системи, позитивним змінам; деструктивні (дисфункціональні) – призводять до руйнування системи, негативних наслідків.

4. *За формою прояву:* відкриті – характеризуються явним протистоянням; приховані – маскуються під співробітництво, відсутнє явне протистояння.

5. *За тривалістю:* короткочасні; довготривалі; затяжні.

6. *За суб'єктами:* внутрішньоособистісні; міжособистісні; між особою і групою; міжгрупові.

Для аналізу конфлікту важливо виділити його *основні параметри:*

1. *Предмет конфлікту* – це об'єктивно існуюча або уявна проблема, що є основою конфлікту. Предметом можуть бути матеріальні ресурси, статус, владні повноваження, цінності тощо.

2. *Суб'єкти конфлікту* – індивіди, групи, організації, які безпосередньо протидіють один одному. Суб'єкти мають власні потреби, інтереси, цінності, які вступають у протиріччя з потребами, інтересами, цінностями опонентів.

3. *Об'єкт конфлікту* – конкретний елемент матеріального світу або соціальної реальності, цінність, на які претендують сторони конфлікту.

4. *Мотиви конфлікту* – внутрішні спонукальні сили (потреби, інтереси, цінності), які підштовхують людей до конфлікту.

5. *Позиції конфлікуючих сторін* – це те, що декларують сторони, їхні вимоги.

6. *Образ конфліктної ситуації* – відображення предмета конфлікту в свідомості суб'єктів конфліктної взаємодії.

Кожен конфлікт має свою динаміку розвитку, яка включає такі *стадії*:

1. *Передконфліктна ситуація (латентний період):*

- виникнення об'єктивної проблемної ситуації;
- усвідомлення об'єктивної проблемної ситуації;
- спроби сторін вирішити проблему неконфліктними методами;
- зростання психологічної напруженості;
- виникнення передконфліктної ситуації.

2. *Власне конфлікт (відкрита стадія):*

- інцидент (привід) – перша сутичка конфліктантів;
- ескалація конфлікту – різке загострення протистояння;
- збалансована протидія – зниження інтенсивності протидії;
- завершення конфлікту – припинення протидії сторін.

3. *Постконфліктна стадія:*

- часткова нормалізація відносин;
- повна нормалізація відносин.

У розвитку конфлікту важливу роль відіграє його *ескалація* (від лат. «scala» – сходи) – поступове нарощування сили впливу на опонента, збільшення кількості проблемних ситуацій і поглиблення психологічної напруженості. Ескалація може призвести до розширення конфлікту, коли початкова проблема обростає новими протиріччями, а до конфлікту долучаються нові учасники.

2. Поняття і види юридичного конфлікту. Суб'єкти та учасники юридичного конфлікту

Юридичний конфлікт – це протиборство суб'єктів права з суперечливими правовими інтересами, які виникають у зв'язку зі створенням, реалізацією, застосуванням, зміною або тлумаченням права.

Специфічні ознаки юридичного конфлікту:

- наявність правових ознак (суб'єкти, об'єкт чи підстави виникнення конфлікту пов'язані з правовими відносинами);
- можливість його вирішення правовими засобами;
- наявність юридичних наслідків (рішення суду, адміністративний акт, угода тощо);
- можливість застосування державного примусу при вирішенні конфлікту;
- вирішення конфлікту у визначеній процесуальній формі.

Особливістю юридичного конфлікту є те, що він або спочатку виникає через правові норми, або неправовий конфлікт у своєму розвитку набуває правового характеру. Варто зазначити, що не кожен конфлікт є юридичним, навіть якщо його учасники є суб'єктами права.

Юридичні конфлікти можна *класифікувати* за різними критеріями:

1. За галузями права: конституційно-правові; цивільно-правові; кримінально-правові; адміністративно-правові; трудові; сімейні; господарські; міжнародні тощо.

2. *За сферою прояву:* правотворчі – пов'язані з процесом створення норм права; правозастосовні – виникають у процесі реалізації правових норм; інтерпретаційні – пов'язані з різним тлумаченням правових норм.

3. *За характером інтересів:* криміногенні – пов'язані з кримінальними правопорушеннями; правові спори – пов'язані з розбіжностями в розумінні права; делікти – пов'язані з порушенням правових норм.

4. *За ступенем інтенсивності:* конфлікти низької інтенсивності (спори); конфлікти середньої інтенсивності (правопорушення); конфлікти високої інтенсивності (кримінальні правопорушення).

5. *За функціями:* конструктивні (сприяють розвитку правової системи); деструктивні (перешкоджають розвитку правової системи).

6. *За суб'єктами:* міжособові (між громадянами); між особою та державними органами; між юридичними особами; між державними органами; міждержавні.

У юридичному конфлікті важливо розрізняти суб'єктів та учасників:

Суб'єкти юридичного конфлікту – це безпосередні учасники конфлікту, тобто сторони (опоненти), які здійснюють активні дії один проти одного. Це можуть бути: фізичні особи; юридичні особи; органи державної влади та місцевого самоврядування; держави (у міжнародних конфліктах).

Учасники юридичного конфлікту – це всі особи, які беруть участь у конфлікті, включаючи як суб'єктів, так і інших осіб, які впливають на хід конфлікту: підбурювачі – особи, які підштовхують сторони до конфлікту; посібники – особи, які допомагають учасникам конфлікту; організатори – особи, які планують конфлікт і керують його розвитком; посередники – нейтральні особи, які сприяють вирішенню конфлікту; судді, арбітри – особи, які виносять рішення щодо предмета конфлікту; свідки, експерти – особи, які надають інформацію щодо конфлікту.

У правовій сфері статус суб'єктів та учасників юридичного конфлікту може бути формалізований. Так, наприклад, у судовому процесі сторонами

конфлікту є позивач і відповідач, а іншими учасниками – треті особи, експерти, свідки, судді, прокурори, адвокати тощо.

3. Причини виникнення та стадії розвитку юридичного конфлікту

Причини виникнення юридичних конфліктів можна поділити на кілька груп:

1. Соціальні причини:

- соціальне розшарування суспільства;
- етнічні та релігійні протиріччя;
- ціннісні відмінності різних соціальних груп;
- економічна нестабільність;
- низький рівень політичної та правової культури.

2. Правові причини:

- недосконалість законодавства (прогалини, колізії);
- неефективність правозастосовної діяльності;
- низький рівень правосвідомості громадян;
- правовий нігілізм;
- зловживання правом;
- порушення принципів справедливості та рівності перед законом.

3. Організаційно-управлінські причини:

- невідповідність структури організації характеру її діяльності;
- нечіткий розподіл прав та обов'язків;
- обмеженість ресурсів;
- неефективна система контролю.

4. Психологічні причини:

- особистісні особливості суб'єктів конфлікту;
- різні ціннісні орієнтації;
- несумісність характерів;
- низька конфліктостійкість;

- надмірна агресивність;
- порушення етичних норм спілкування.

5. Інформаційні причини:

- неповнота або недостовірність інформації;
- спотворення інформації;
- дезінформація;
- чутки, плітки.

Юридичний конфлікт, як і будь-який соціальний конфлікт, має свою динаміку розвитку, проте з певними особливостями:

1. Передконфліктна (латентна) стадія:

- виникнення об'єктивної проблемної ситуації – формування правового протиріччя, порушення права, зіткнення інтересів;
- усвідомлення ситуації як конфліктної – розуміння сторонами, що їхні права порушені або інтереси зачеплені;
- спроби вирішити ситуацію неконфліктними методами – переговори, консультації, претензії;
- підготовка до конфліктної взаємодії – збір доказів, пошук юридичної допомоги, консультації з фахівцями.

2. Відкрита стадія (власне конфлікт):

- інцидент – конкретна подія, що запускає відкрите протистояння: подання позову, скарги, заяви про злочин, пред'явлення претензії;
- ескалація – збільшення інтенсивності протистояння, залучення нових учасників, розширення предмета конфлікту;
- кульмінація – найбільш гостра фаза протистояння, наприклад, судові засідання;
- деескалація – зниження напруженості в конфлікті, пошук компромісів, медіація, примирення.

3. Завершення конфлікту:

- прийняття юридично значущого рішення – судові рішення, мирова угода, адміністративний акт;

– виконання рішення – процес, у ході якого реалізуються прийняті рішення.

4. Постконфліктна стадія:

- контроль за виконанням прийнятих рішень;
- аналіз підсумків конфлікту;
- нормалізація відносин між сторонами.

Особливості стадій юридичного конфлікту полягають у тому, що вони часто бувають формалізованими і регламентованими правовими нормами (процесуальним законодавством). Так, наприклад, у судовому процесі чітко визначені етапи подання позову, досудового врегулювання, попереднього судового засідання, судового розгляду, прийняття рішення, оскарження, виконання рішення.

4. Стилі вирішення конфлікту

Існує кілька основних стилів поведінки в конфліктних ситуаціях, які можуть застосовуватися як сторонами конфлікту, так і юристами, які представляють їх інтереси:

1. Конкуренція (суперництво) – прагнення задовольнити власні інтереси на шкоду інтересам іншої сторони. При використанні цього стилю людина діє активно і йде до вирішення конфлікту своїм шляхом, не зацікавлена у співпраці з іншими, здатна на вольові рішення.

Переваги: швидке вирішення конфлікту в критичних ситуаціях, можливість отримати бажаний результат.

Недоліки: загострення відносин, ризик ескалації конфлікту, підвищення емоційної напруженості, погіршення взаємин.

Ситуації застосування: коли результат конфлікту є надзвичайно важливим; коли немає іншого виходу; коли необхідно швидко прийняти рішення в умовах дефіциту часу; коли ви маєте явну перевагу у владних повноваженнях.

Приклад: наполягання на повному задоволенні позовних вимог без компромісів, відмова від мирової угоди.

2. *Пристосування (поступливість)* – принесення в жертву власних інтересів заради інтересів іншої сторони. При використанні цього стилю людина діє разом з іншою стороною, але не намагається відстоювати свої інтереси.

Переваги: збереження відносин, зниження напруженості.

Недоліки: відмова від власних інтересів, накопичення невдоволення.

Ситуації застосування: коли результат не дуже важливий; коли важливіше зберегти відносини; коли ви розумієте, що праві інші; коли ви розумієте, що у вас мало шансів на успіх.

Приклад: згода на мінімальну компенсацію в цивільній справі заради швидшого вирішення спору.

3. *Ухилення (уникнення)* – відсутність прагнення як до кооперації, так і до досягнення власних цілей. При використанні цього стилю людина не відстоює свої права, не співпрацює з іншими для вирішення проблеми, а уникає вирішення конфлікту.

Переваги: економія сил і ресурсів, можливість виграти час.

Недоліки: проблема залишається невирішеною, накопичення напруженості, втрата впливу та авторитету.

Ситуації застосування: коли проблема не дуже важлива; коли ви не можете чи не хочете вирішувати її на свою користь; коли необхідно виграти час; коли ситуація складна і її вирішення вимагає значних ресурсів.

Приклад: відмова від подання позову при незначному порушенні права, відкладення врегулювання конфлікту.

4. *Компроміс* – часткове задоволення інтересів обох сторін. При використанні цього стилю людина жертвує частиною своїх інтересів, щоб задовольнити їх частково, і інша сторона робить те ж саме.

Переваги: швидке вирішення конфлікту, часткове задоволення інтересів обох сторін, збереження відносин.

Недоліки: неповне вирішення проблеми, тимчасовість рішення, ризик відновлення конфлікту.

Ситуації застосування: коли цілі важливі, але не варті великих зусиль; коли обидві сторони мають однакову владу; коли необхідне тимчасове рішення в складній ситуації; коли інші підходи виявилися неефективними.

Приклад: укладення мирової угоди, за якою позивач отримує частину своїх вимог.

5. *Співробітництво* – прагнення повністю задовольнити інтереси обох сторін. При використанні цього стилю людина активно бере участь у вирішенні конфлікту і відстоює свої інтереси, але намагається при цьому співпрацювати з іншими.

Переваги: повне вирішення проблеми, задоволення інтересів обох сторін, зміцнення відносин.

Недоліки: вимагає часу, зусиль і ресурсів, вимагає навичок комунікації та довіри.

Ситуації застосування: коли вирішення проблеми дуже важливе для обох сторін; коли у вас тісні, тривалі відносини; коли є час і ресурси для вирішення проблеми; коли учасники здатні обговорювати свої інтереси і вислуховувати один одного.

Приклад: розробка взаємовигідного договору, який враховує інтереси всіх сторін.

Вибір стилю вирішення конфлікту залежить від різних чинників:

1. *Важливість проблеми.* Якщо проблема має високу важливість, доцільними є співробітництво або конкуренція. При низькій важливості можна використовувати ухилення або пристосування.

2. *Важливість відносин.* При важливості відносин доцільними є співробітництво або компроміс. При неважливості відносин можна обрати конкуренцію.

3. *Наявність ресурсів.* Для співробітництва потрібні значні ресурси (час, енергія, фінанси), компроміс вимагає менше ресурсів, а ухилення – мінімум ресурсів.

4. *Співвідношення сил.* При рівності сил доцільним є компроміс або співробітництво. При значній перевазі однієї сторони можлива конкуренція або пристосування.

5. *Характер конфлікту.* При конструктивному конфлікті ефективним є співробітництво. При деструктивному конфлікті може бути доцільним ухилення.

Юристам, які працюють з конфліктами, важливо володіти різними стилями і вміти гнучко їх застосовувати залежно від ситуації. Важливо також розуміти, що в різних правових культурах можуть переважати різні стилі вирішення конфліктів. Наприклад, у країнах з англосаксонською правовою системою часто практикується змагальний стиль (конкуренція), тоді як у країнах Сходу більше цінується компроміс та гармонія.

5. *Юридичні засоби розв'язання конфлікту*

Юридичні засоби розв'язання конфліктів – це методи та процедури врегулювання конфліктів, які здійснюються відповідно до правових норм і мають юридичні наслідки.

Судовий розгляд – традиційний спосіб вирішення правових конфліктів, що характеризується такими особливостями:

- формалізована процедура;
- обов'язковість рішення для сторін;
- реалізація принципу змагальності;
- можливість примусового виконання рішення;
- тривалість процесу розгляду;
- високі судові витрати.

Основні елементи судового розгляду як засобу вирішення конфлікту:

- підготовка справи до судового розгляду;
- безпосередній розгляд справи по суті;
- прийняття судового рішення;
- оскарження рішення (за необхідності);
- виконання судового рішення.

Досудові (позасудові) засоби:

1. *Переговори* – це спосіб вирішення конфлікту безпосередньо сторонами (чи їх представниками) без участі третіх осіб. Переговори можуть бути неформальними (не регламентованими) або формалізованими (з дотриманням певних процедур).

Переваги: збереження контролю сторін над процесом і результатом, економія часу і ресурсів, конфіденційність, збереження відносин.

Недоліки: можливий дисбаланс сил між сторонами, відсутність гарантій досягнення згоди.

Юридичне закріплення: досягнуті домовленості можуть оформлюватися договорами, угодами, протоколами.

2. *Претензійний порядок* – досудове врегулювання спору, яке полягає у спрямуванні стороною, права якої порушені, претензії (вимоги) іншій стороні та розгляді її останньою у встановлений термін.

Переваги: можливість швидкого вирішення конфлікту, економія ресурсів, можливість уточнення вимог.

Недоліки: можливе ігнорування претензії, затягування розгляду.

Юридичне закріплення: для деяких категорій спорів претензійний порядок є обов'язковим (наприклад, для господарських спорів).

3. *Медіація* – процес, у якому нейтральна третя сторона (медіатор) допомагає сторонам конфлікту досягти добровільної угоди щодо спірних питань. Медіатор не приймає рішення, а лише сприяє комунікації та пошуку взаємовигідного рішення.

Переваги: добровільність, конфіденційність, гнучкість, орієнтація на інтереси сторін, збереження відносин, ефективність.

Недоліки: відсутність гарантій вирішення конфлікту, можливість затягування процесу, складність у визначенні процедури.

Юридичне закріплення: Закон України «Про медіацію», підписання медіаційної угоди.

4. *Примирення* – процедура, в якій третя особа (примиритель) сприяє сторонам у досягненні компромісу. На відміну від медіатора, примиритель може пропонувати варіанти вирішення спору.

Переваги: більш активна роль третьої сторони, можливість отримання конкретних пропозицій щодо вирішення конфлікту.

Недоліки: менша увага до інтересів сторін, можливе нав'язування рішення.

Юридичне закріплення: може бути передбачено галузевим законодавством.

5. *Третейський розгляд* – це недержавний засіб вирішення спорів, який здійснюється третейським судом – особою (або колегією), обраною за угодою сторін або в порядку, встановленому законом.

Переваги: швидкість, конфіденційність, гнучкість, спеціалізація арбітрів, можливість обрання міжнародного арбітражу, остаточність рішення.

Недоліки: обмежена примусова сила, вартість, складність оскарження, не підходить для всіх спорів, ризик упередженості арбітрів.

Юридичне закріплення: Цивільно-процесуальний кодекс України, Закон України «Про третейські суди», Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж».

Адміністративний порядок розв'язання конфліктів – вирішення конфлікту вищим органом або посадовою особою. Характеристики адміністративного порядку: ієрархічність; обов'язковість рішення; можливість подальшого оскарження в судовому порядку.

Омбудсмен – спеціальний інститут захисту прав громадян від порушень з боку органів публічної влади. Характеристики інституту омбудсмена:

незалежність; доступність; безкоштовність; рекомендаційний характер рішень.

Критерії вибору оптимального засобу розв'язання конфлікту:

- характер конфлікту та спірних правовідносин;
- рівень ескалації конфлікту;
- важливість збереження відносин між сторонами;
- необхідність забезпечення конфіденційності;
- вартість та тривалість процедури;
- необхідність примусового виконання рішення;
- баланс інтересів сторін.

Превентивні юридичні засоби:

1. *Правове регулювання* – створення чітких і однозначних правових норм.

2. *Договірне регулювання* – включення до договорів положень про порядок вирішення потенційних спорів.

3. *Тлумачення норм права* – забезпечення єдності розуміння правових норм.

4. *Юридичне прогнозування* – передбачення можливих конфліктів і розробка засобів їх попередження.

Роль юристів у виборі і застосуванні засобів розв'язання конфліктів:

- аналіз конфліктної ситуації та визначення її правової природи;
- визначення оптимального засобу розв'язання конфлікту;
- представництво інтересів сторін у процесі розв'язання конфлікту;
- забезпечення дотримання процедурних вимог;
- консультування щодо юридичних наслідків прийнятих рішень;
- підготовка відповідних юридичних документів;
- контроль за виконанням прийнятих рішень.

6. *Інші конфлікти у правовому житті: конфлікт як правова колізія, конфлікт інтересів, моральний конфлікт*

Окрім традиційних правових конфліктів між суб'єктами правовідносин, у правовому житті існують інші види конфліктів, які потребують спеціальних підходів до їх аналізу та вирішення.

Правова колізія – це суперечність або розбіжність між правовими актами, що регулюють одні й ті самі суспільні відносини.

Види правових колізій:

За юридичною силою нормативно-правових актів: колізії між нормами різної юридичної сили (наприклад, між законом і підзаконним актом); колізії між нормами однакової юридичної сили (наприклад, між двома законами).

За часом прийняття нормативно-правових актів: колізії між раніше і пізніше прийнятими актами.

За змістом правового регулювання: колізії між загальними і спеціальними нормами; колізії між нормами, що стосуються одного предмету регулювання, але походять з різних галузей права.

За територіальною ознакою: колізії між нормами різного територіального рівня (наприклад, між загальнодержавними і місцевими актами).

Способи вирішення правових колізій:

1. *Застосування колізійних правил:* правило вищої юридичної сили (застосовується акт вищої юридичної сили); правило *lex posterior derogat legi priori* (пізніше прийнятий акт скасовує дію раніше прийнятого); правило *lex specialis derogat legi generali* (спеціальний закон скасовує дію загального); правило пріоритету компетенції (застосовується акт органу, який має спеціальні повноваження з даного питання).

2. *Нормотворчий спосіб:* систематизація законодавства; усунення колізій шляхом внесення змін до законодавства; прийняття нових нормативно-правових актів.

3. *Тлумачення норм права:* офіційне тлумачення; казуальне тлумачення.

4. *Судовий спосіб*: вирішення колізій шляхом судової практики; висновки Верховного Суду; рішення Конституційного Суду.

Значення вирішення правових колізій:

- забезпечення єдності правового регулювання;
- підвищення ефективності правозастосовної діяльності;
- усунення правової невизначеності;
- підвищення рівня правової безпеки громадян.

Конфлікт інтересів – ситуація, за якої особиста заінтересованість (пряма чи опосередкована) особи впливає або може вплинути на належне виконання нею службових чи представницьких повноважень та в якій існує можливість виникнення суперечності між приватним інтересом особи та суспільними інтересами.

Види конфлікту інтересів:

За характером інтересів: потенційний (наявність у особи приватного інтересу, який може вплинути на об'єктивність прийняття рішення); реальний (суперечність між приватним інтересом і службовими повноваженнями, що впливає на об'єктивність прийняття рішення).

За сферою виникнення: у публічно-правовій сфері (державна служба, місцеве самоврядування); у приватно-правовій сфері (корпоративні відносини, адвокатська діяльність).

За суб'єктами: індивідуальний (стосується однієї особи); колективний (стосується групи осіб).

Правове регулювання конфлікту інтересів: Закон України «Про запобігання корупції»; Закон України «Про державну службу»; Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування»; Закон України «Про судоустрій і статус суддів»; Правила адвокатської етики; корпоративні етичні кодекси.

Механізми запобігання та врегулювання конфлікту інтересів:

- декларування інтересів;
- розкриття інформації про потенційний конфлікт інтересів;

- самовідвід (відсторонення від участі у прийнятті рішень);
- зовнішній контроль за прийняттям рішень;
- передача управління приватними інтересами в «сліпий траст»;
- обмеження щодо сумісництва та суміщення.

Відповідальність за порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів:

- дисциплінарна;
- адміністративна;
- цивільно-правова;
- кримінальна.

Роль юристів у запобіганні та врегулюванні конфлікту інтересів:

- консультування з питань виявлення та запобігання конфлікту інтересів;
- розробка внутрішніх процедур запобігання конфлікту інтересів;
- проведення тренінгів з питань врегулювання конфлікту інтересів;
- участь у розгляді випадків конфлікту інтересів.

Моральний конфлікт у правовій сфері – це суперечність між правовими нормами та моральними цінностями, яка виникає в процесі правотворчості, правозастосування або тлумачення права.

Види моральних конфліктів у правовій сфері:

За рівнем виникнення: індивідуальний (внутрішній конфлікт у свідомості правозастосувача); суспільний (конфлікт між правовими нормами і суспільною мораллю).

За сферою виникнення: у правотворчості (прийняття законів, що суперечать моральним нормам); у правозастосуванні (морально неприйнятні наслідки застосування правових норм); у тлумаченні права (моральна оцінка різних варіантів тлумачення).

Приклади моральних конфліктів у правовій сфері: проблеми евтаназії (конфлікт між правом на життя і правом на гідну смерть); проблеми допустимості абортів (конфлікт між правом жінки на репродуктивний вибір і

правом на життя ненародженої дитини); проблеми сурогатного материнства (конфлікт між договірними зобов'язаннями і моральними аспектами материнства); проблеми смертної кари (конфлікт між справедливістю покарання і цінністю людського життя); проблеми біоетики (конфлікт між науковим прогресом і моральними обмеженнями).

Способи вирішення моральних конфліктів у правовій сфері:

1. *На рівні правотворчості:* врахування моральних цінностей суспільства при розробці законодавства; проведення етичної експертизи законопроектів; широке громадське обговорення морально чутливих законопроектів.

2. *На рівні правозастосування:* застосування принципу пропорційності; врахування конкретних обставин справи; застосування дискреційних повноважень з урахуванням моральних аспектів.

3. *На рівні тлумачення права:* телеологічне (цільове) тлумачення; системне тлумачення з урахуванням загальних принципів права; еволютивне тлумачення з урахуванням суспільної моралі.

Роль юристів у вирішенні моральних конфліктів:

- розробка етичних кодексів професійної діяльності;
- врахування моральних аспектів при наданні юридичних консультацій;
- відстоювання справедливості у правозастосовній діяльності;
- розвиток правової свідомості з урахуванням моральних цінностей.

Взаємозв'язок між різними видами конфліктів у правовому житті:

– правові колізії часто стають причиною правових конфліктів між суб'єктами;

– конфлікт інтересів може призвести до порушення норм права і виникнення правового конфлікту;

– моральні конфлікти впливають на легітимність правових норм та ефективність їх застосування.

Висновки

Конфлікти в правовому житті мають різноманітну природу і проявляються як у взаємовідносинах між суб'єктами, так і в самій правовій системі.

Правові колізії, конфлікт інтересів та моральні конфлікти вимагають специфічних підходів до їх виявлення, запобігання та врегулювання.

Юристи відіграють ключову роль у роботі з усіма видами конфліктів у правовому житті, забезпечуючи їх вирішення на основі принципів верховенства права, справедливості та ефективності.

Комплексний підхід до розуміння та вирішення різних видів конфліктів у правовому житті сприяє розвитку правової системи та підвищенню довіри суспільства до права.